

М. А. РОЖАНСЬКИЙ

(1884—1957 рр.)

25 листопада 1957 р. раптово помер дійсний член Академії медичних наук СРСР, заслужений діяч науки РРФСР, професор Микола Аполлінарович Рожанський.

Країна втратила видатного вченого фізіолога, одного з плеяди славних учнів великого І. П. Павлова.

Виходець з сім'ї інженера, уродженець м. Києва, М. А. Рожанський вчився у І київській класичній гімназії, після закінчення якої він у 1902 р. вступив на медичний факультет Київського університету. В 1909 р., діставши диплом лікаря, молодий М. А. Рожанський на з'їзді природознавців і лікарів, що відбувався у Москві, вперше зустрівся з І. П. Павловим. Під враженням доповіді великого вченого «Природознавство і мозок» М. А. Рожанський обрав для себе шлях фізіолога.

Відразу ж після доповіді він підійшов до Павлова і висловив своє бажання працювати в його лабораторії, під його керівництвом. Уважно вислухавши Рожанського, Павлов схвалив прагнення молодого лікаря й запросив його на роботу в Інститут експериментальної медицини.

Так почалися перші кроки Миколи Аполлінаровича в лабораторії І. П. Павлова, уже тоді вченого із світовим ім'ям, лауреата Нобелівської премії.

В ці роки (1910—1912) під безпосереднім керівництвом І. П. Павлова Рожанський вивчає методом умовних рефлексів природу сну, а в 1913 р. захищає дисертацію на ступінь доктора медичних наук під назвою «Матеріали до фізіології сну», в якій розкриває механізм сну як процесу внутрішнього гальмування, що поширюється по всій корі великих півкуль головного мозку. Викладені в дисертації положення і досі лишаються керівними при дослідженні вищої нервової діяльності, відображаючи певний етап в розумінні І. П. Павловим цього питання.

Далі М. А. Рожанський продовжує на протязі чотирьох років свою наукову і педагогічну діяльність на кафедрі фізіології Московського університету.

В 1914 р. він був відряджений за кордон і працював у Кембріджській лабораторії (Англія) під керівництвом К. Люкаса. В 1916 р. його обирають приват-доцентом кафедри фізіології Ростовського університету. Починаючи з 1917 р. М. А. Рожанський веде самостійний курс фізіології на жіночих медичних курсах і на природничому відділі Вищих жіночих курсів при університеті.

В 1920 р. його обирають професором фізико-математичного факультету, а в 1921 р. — професором медичного факультету університету, тепер Ростовського медичного інституту.

Творчі інтереси М. А. Рожанського були широкими і різноманітними. Його допитливий розум проникав у всі куточки фізіології.

Увібравши в себе кращі традиції і стиль наукової роботи школи Павлова, він створив свій оригінальний напрям у фізіології, свої методи дослідження.

Основні дослідження М. А. Рожанського були спрямовані на вивчення центральної нервової системи, процесів травлення, кровообігу і дихання.

Ще в лабораторії І. П. Павлова він вивчав іннервацію залоз, амілолітичні ферменти. Самостійно продовжуючи дослідження проблеми травлення, Рожанський вивчав секреторні і рухові механізми травного апарата. Механізми перистальтичних рухів він досліджував у порівняльно-фізіологічному аспекті. Поряд з цим він розробляв фізіологію апетиту, глибоко вивчав поживну цінність білків, умови підвищення засвоєння харчових продуктів, вплив блукаючого нерва на функцію кишечника.

В галузі кровообігу Рожанським була розроблена методика кімографічної реєстрації процесів розподілу крові в організмі. Ця методика дала йому можливість дослідити механізми періодичних коливань кров'яного тиску, походження траубевських хвиль кров'яного тиску. Він детально висвітлював питання про гістамінову природу судинного шоку при кишковій непрохідності, про травматичний шок, судинні шви, вивчав фізіологічні механізми гіпертонічної хвороби, нервові механізми кровообігу.

Він приділяв велику увагу з'ясуванню фізико-хімічних властивостей крові в зв'язку з чим було досліджене питання про природу скоротливого процесу в колоїдах, а також питання про відновлення білків крові після крововтрати та ін.

М. А. Рожанським виконано велике дослідження фізіології миготливого епітелію. Запропонована ним методика реєстрації миготливого руху дозволила встановити, що подразнення симпатичного нерва сповільнює миготливий рух, а подразнення блукаючого нерва сприяє прискоренню миготливого руху. Аналіз цих явищ був зроблений на порівняльно-фізіологічному матеріалі.

Основна проблема, якій М. А. Рожанський присвятив більшу частину свого творчого життя, — це фізіологія проміжного мозку. Він вивчав функції подкорково-стовбурової частини мозку, її роль у вищій нервовій діяльності. Досліджуючи біологічну цінність рефлексів, що проходять через проміжний мозок, він створив свою класифікацію безумовних і умовних рефлексів. Він ґрунтовно вивчив окремі рефлекси в їх різноманітності, мінливості і взаємодії. В результаті 40-річних досліджень у цій галузі Микола Аполлінарович створив учення про нервові механізми проміжного мозку.

Він встановив і уточнив значення проміжного мозку в ритмі сну та неспання, вікові особливості функцій проміжного мозку, вплив його на процеси обміну в організмі тощо.

Підсумки цих досліджень викладені М. А. Рожанським в його капітальній праці, яка вийшла в 1957 р. під назвою «Очерки по физиологии нервной системы», створенню якої він присвятив десять останніх років свого життя.

Задуми й плани М. А. Рожанського, спрямовані на вивчення проміжного мозку, були високо оцінені і схвалені І. П. Павловим.

Так, у листі від 29 листопада 1934 р. він писав: «Вельмишановний Микола Аполлінарович! Цілком приєднуюсь до Вашого плану робіт. Вважаю його актуальним з цілковитими шансами на успіх при сучасному стані фізіології мозку... Бажаю Вам повного успіху. Ів. Павлов».

Крім коротко перелічених основних наукових проблем, над якими працював М. А. Рожанський, він залишив велику кількість праць, спрямованих на вивчення різних теоретичних і практичних питань медицини і біології. Це роботи з фізіології праці, проведені на найбільших підприємствах нашої країни, роботи по білковому обміну, вивченню ролі гормонів і вітамінів у білковому обміні, слиновиділення у людини; роботи по вивченню функції периферичного нервового стовбура в період регенерації, які поставили під сумнів теорію англійського вченого Геда про протопатичну і епікритичну чутливість, дослідження дії сильних індукційних струмів, мітогенетичного випромінювання, впливу променевої енергії на організм.

Вивчаючи проблему старіння, М. А. Рожанський охарактеризував зміни нервової системи при старінні. Крім цього, він вивчав вплив ультракоротких хвиль на вміст вітамінів, полярність рухів тварин, механізм експериментального епілептичного випадку, періодичність зміни сну і неспання у денних і нічних птахів і багато інших питань біології і фізіології.

М. А. Рожанський не був кабінетним вченим, його дослідження поряд з великою теоретичною цінністю завжди були спрямовані в інтересах практики. Сюди належать роботи по травленню, кровообігу, обміну, фізіології праці.

В дні Великої Вітчизняної війни він цілком перебудував роботу своєї лабораторії для обслуговування потреб фронту. Разом із своїми співробітниками він створив новий ефективний кровоспинний засіб — пульмін, який у 20 разів прискорює зсідання крові. Препарат було одержано з легень кролика.

Був винайдений ефективний засіб для боротьби з дистрофією — ефедрин — екстракт ефедри (кузьмичової трави).

М. А. Рожанський був не тільки педагогом. Курс фізіології, який читав, був багатим за змістом нових фактів, ідей і узагальнень.

М. А. Рожанський гаряче любив свою роботу в галузі фізіології. Молодь палко захоплювалася справжнім ентузіазмом і захопленням.

М. А. Рожанський дбайливо, з великою увагою вів думок і суджень, ініціативу, був рівним.

Його школу представляють Д. А. Бірюков, І. А. Аршавський, А. Б. Коган.

М. А. Рожанський брав активну участь у житті фізіологічного товариства фізіологів, біохіміків і фармакологів, у конференціях фізіологів Кавказу.

М. А. Рожанський помер на 40-му році життя. Ним залишена багата наукова спадщина і світової науки.

Перу М. А. Рожанського належать численні праці, викладені в ньому висвітлених питань.

Світла пам'ять про М. А. Рожанського — громадянського діяча і чуйної, скромної людини, кожному близька і дорога передова праця.

Інститут фізіології ім. О. О. Богдана

М. А. Рожанський був не тільки видатним ученим, а й дбайливим вихователем-педагогом. Курс фізіології, який він читав, завжди відзначався оригінальністю, багатством нових фактів, ідей і узагальнень.

М. А. Рожанський гаряче любив молодь, вмів зацікавити і залучити її до роботи в галузі фізіології. Молодь палко відгукалася на його заклик і з великою охотою, із справжнім ентузіазмом і захопленням линула в його лабораторію.

М. А. Рожанський дбайливо, любовно виховував молодь, розвивав у неї сміливість думок і суджень, ініціативу, залишаючись при цьому вимогливим педагогом і керівником.

Його школу представляють тепер такі широко відомі вчені, як Н. В. Данилов, Д. А. Бірюков, І. А. Аршавський, В. А. Дзіковський, А. П. Шмагіна, Р. Б. Гаріб'ян, А. Б. Коган.

М. А. Рожанський брав активну участь у громадському і політичному житті країни. Він був організатором Ростовського, Північно-Кавказького і Закавказького товариств фізіологів, біохіміків і фармакологів. Він брав керівну участь у кількох з'їздах і конференціях фізіологів Кавказу.

М. А. Рожанський помер на 73-му році життя, сповнений творчих сил і енергії. Ним залишена багата наукова спадщина, яка має першорядне значення для вітчизняної і світової науки.

Перу М. А. Рожанського належить понад 200 наукових праць. Багато з них спрямовані в майбутнє. Викладені в них ідеї і думки значно випереджають сучасне розуміння висвітлених питань.

Світла пам'ять про М. А. Рожанського — видатного вченого, педагога, активного громадського діяча і чуйної, скромної людини — назавжди лишиться в серцях усіх, кому близька і дорога передова радянська наука.

А. П. Ковтун.

Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР